

Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах. № 27, Київ, 2013

V. Boichuk

THE PHENOMENON OF THE INNER FORM OF A WORD IN DETERMINATION OF THE NOMINATIVE PROCESSES AND FORMATION OF NATIONAL LANGUAGE WORLD VIEWS.

The problem of determination of the nominative processes according to the nature of the inner form of a word is being researched. The inner form of a word is regarded as a peculiar “marker” of national world perception and world understanding.

Key words: the inner form of a word, language world view, motivation, derived word.

УДК 81'42:378.147(045)

Тетяна БОЛОТНА

ДО ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ЗМІСТУ ПОНЯТТЯ «МОВНА КОМПЕТЕНЦІЯ» В ІСТОРІЇ ЛІНГВІСТИКИ І ТЕОРІЇ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИМ МОВАМ

Розглянуто розвиток змісту поняття «мовна компетенція» в історії лінгвістики та теорії і методиці навчання іноземним мовам, даний огляд основних концепцій зарубіжних та вітчизняних вчених щодо трактування даного терміна, представлена структура мовної компетенції у різних авторів. На основі аналізу основних підходів до даного поняття встановлюється визначення мовної компетенції в методиці навчання іноземній мові.

Ключові слова: мовна (лінгвістична) компетенція, комунікативна компетенція, мовні знання, навички та вміння, мовні здібності, мовна діяльність, спілкування.

Одне із значень багатозначного слова компетенція, зафіксованого у словниках, – це область питань, в яких хто-небудь добре обізнаний, володіє знаннями, досвідом; коло чіхось повноважень, прав. В сучасній методичній науці під компетенцією розуміється сукупність знань, умінь і навичок з мови. Поряд з терміном компетенція використовується термін компетентність. Дані поняття диференціюють таким чином: компетенція – це комплекс знань, навичок, умінь, набутий в ході занять та становить

змістовний компонент навчання, компетентність – це властивості особистості, що визначають її здатність до виконання діяльності на основі сформованої компетенції.

У методичній літературі описуються різні види компетенцій, що по-різному взаємодіють одна з одною. Провідною для сучасної методики викладання іноземної мови є комунікативна компетенція, яка включає: лінгвістичну (мовну), мовленнєву (соціолінгвістичну), дискурсивну, стратегічну (компенсаторну), соціальну (прагматичну), соціокультурну, предметну, фахову компетенції. Комунікативна компетенція при навчанні іноземній мові – це сукупність знань про систему мови та її одиниці, їх побудову і функціонування в мові, про способи формулювання думок мовою, що вивчається і розуміння суджень інших, про національно-культурні особливості носіїв мови, що вивчається, про специфіку різних типів дискурсів; це здатність вивчати мову її засобами, здійснювати спілкування в різних видах мовленнєвої діяльності відповідно до вирішуваних комунікативних завдань, розуміти, інтерпретувати і породжувати зв'язні висловлювання.

Вперше термін «мовна компетенція» (або лінгвістична компетенція – запозичення іншомовного слова *linguistic* з зарубіжної лінгвістики) був введений американським лінгвістом Н. Хомським в середині ХХ в. Згідно з Н. Хомським, він означає здатність розуміти і продукувати необмежену кількість правильних у мовному відношенні речень за допомогою засвоєних мовних знаків і правил їх з'єднання. Це передбачає спроможність, необхідну для виконання певної, переважно мовної діяльності в рідній мові. Згідно теорії вченого, компетентний мовець / слухач повинен: а) утворювати / розуміти необмежену кількість речень по схемах; б) мати судження про висловлювання, тобто вбачати формальну схожість / відмінність в значеннях двох виразів. Мовна компетенція у Н. Хомського є ідеальним граматичним знанням, яке завжди співвідноситься зі знанням мовної системи (означає стан, а не процес), що послужило основою для критики з боку соціолінгвістів. Так, американський вчений Д. Хаймс, критикуючи концепцію Н. Хомського, відзначає, що «існують правила вживання, без яких правила граматики марні». Ці правила регулюють походження і розуміння висловлювань відповідно до ситуації, в якій здійснюється мовленнєва діяльність. Таким чином,

Д. Хаймс розширив поняття мовної компетенції, яку розуміли до цього як мовну здатність, і ввів поняття комунікативної компетенції, що означає сукупність мовних навичок і знань мовця / слухача про використання мови в різних ситуаціях і умовах.

Н. Хомський семантично протиставив мовну компетенцію терміну «використання мови». Різниця значень цих термінів полягала в різниці між знанням мовця чи слухача про мову і застосуванням мови в практиці спілкування і діяльності людини. До кінця 60-х - початку 70-х рр. послідовники Н. Хомського (а за деякою інформацією і він сам) починають розуміти під даними термінами мовну здатність, тобто потенційне знання мови і про мову його реального носія, та мовну активність, тобто реальну мову в реальних умовах. Зміст цих понять чітко сформулював Д. Слобін, вказавши на відмінність «між тим, що людина теоретично здатна говорити і розуміти, і тим, що вона насправді говорить і розуміє в конкретних ситуаціях». Таким чином, у процесі розвитку поняття людський фактор відіграв значну роль, але це загостило проблему походження і розвитку мовної компетенції.

Розглянемо подальший розвиток даного поняття в лінгвістиці та теорії навчання іноземній мові. У зарубіжній науці проблемою мовної компетенції займався цілий ряд вчених. Французька дослідниця С. Муаран розуміє під мовною компетенцією знання фонетичних, лексичних, граматичних і текстуальних моделей мовної системи, а також уміння оперувати ними у своєму висловлюванні.

Французького вчений С. Савіньон під мовною компетенцією має на увазі граматичну компетенцію – здатність впізнавати лексичні, морфологічні, синтаксичні та фонологічні особливості мови і маніпулювати ними.

Американський лінгвіст Л. Ф. Бахман надав докладну структуру мовної компетенції, до складу якої входять компетенції: 1) організаційна, що складається з граматичної і текстуальної, і 2) прагматична, що складається з ілюктивної і соціолінгвістичної.

Організаційна компетенція включає спроможності, пов'язані з володінням формальною структурою мови, які необхідні для створення або впізнавання граматично правильних речень, охоплення їх змісту і впорядкованого з'єднання в текст, тобто складається з граматичної і текстуальної компетенцій. Граматична

компетенція обумовлює вибір слів для вираження конкретних значень, їх форму і розташування у висловлюваннях для вираження пропозицій, а також їх матеріальне втілення у вигляді звуків або письмових знаків. Текстуальна компетенція включає знання умовностей з'єднання висловлювань в текст.

Прагматична компетенція, на відміну від організаційної, пов'язана з відносинами між особами, які використовують мову, і конкретним контекстом спілкування. За Л. Ф. Бахманом, вона включає ілокутивну компетенцію, тобто знання прагматичних умовностей виконання потрібних функцій мови, і соціолінгвістичну, тобто знання відповідних соціокультурних умовностей використання цих функцій в заданому контексті. Ілокутивна компетенція – це здатність формувати ілокутивні (мовні) акти (попросити що-небудь, запросити, інформувати когось) відповідно до ситуації спілкування.

Голландський учений Ян ван Ек розглядає мовну компетенцію як здатність створювати й інтерпретувати граматично правильні висловлювання, що складаються зі слів, ужитих у своєму традиційному, позаконтекстному значенні, тобто в значенні, яке зазвичай надають цим словам носії мови. Дослідник визнає, що мовна компетенція є основою комунікативної здатності для будь-якого рівня її сформованості.

У матеріалах Ради Європи з культурного співробітництва (1996) мовна компетенція розуміється як знання і здатність використовувати формальні засоби для створення граматично правильних і значущих висловлювань певною мовою і розділяється на лексичну, граматичну, семантичну і фонологічну компетенції.

У більш пізніх документах Ради Європи (2001) мовна компетенція передбачає знання словникових одиниць і володіння певними формальними правилами, за допомогою яких словникові одиниці перетворюються в осмислене висловлювання. У структурі мовної компетенції, поряд з уже наявними раніше компонентами, виділяється орфографічна і орфоепічна компетенції.

У вітчизняному мовознавстві проблема мовної компетенції також знайшла своє відображення. З точки зору М. Н. Вятютневої, мовна компетенція – «це придбане інтуїтивне знання невеликої кількості правил, які лежать в основі побудови глибинних структур мови, які перетворюються в процесі спілкування в різноманітні

висловлювання, тобто в поверхневій структури. Знання правил не означає обов'язкового уміння їх формулювати ». За твердженням автора, мовна компетенція – це лише ланка в процесі оволодіння мовою. Для мовної практики не достатньо розвитку тільки мовної компетенції. Таким чином, володіння мовою включає в себе мовну та комунікативну компетенції.

Г. В. Колшанський інтерпретує поняття мовної компетенції ширше, воно означає «здатність будь-якої людини засвоювати будь-яку мовну систему на основі єдиного логічного розумового апарату, властивого людині і його мисленню як відображенню закономірностей єдиного матеріального світу». Він підкреслює її єдність як системи, частини якої підпорядковані цілям вираження тих чи інших розумових форм і категорій. Проте ні словник, ні граматика, ні фонетичний склад мови окремо не можуть забезпечити функціонування мови як засобу спілкування. У зв'язку з цим мовна компетенція припускає також «дотримання адекватності мовної форми і ситуативної ролі партнерів по комунікації». Таким чином, кінцевою метою оволодіння іноземною мовою є «здатність і вміння брати участь в іншомовній комунікації – породжувати і сприймати іноземну мову у відповідності з реальною ситуацією спілкування і в ступені заданої прагматичною метою навчання».

Російський вчений кінця 80-х - початку 90-х рр. А. Л. Бердичевський висловив думку про формування лінгвістичної, лінгвокраїнознавчої і комунікативної компетенцій. У даному формулюванні вказується на те, що лінгвістична та лінгвокраїнознавча компетенції є основою для оволодіння комунікативною компетенцією, тобто є її компонентами. Слідом за І. А. Зимньою автор розуміє лінгвістичну компетенцію як «знання системи мови і правил її функціонування в іншомовній комунікації, тобто лінгвістична компетенція включає наявність мовних засобів з певним комунікативним потенціалом, знання мовних засобів та їх функцій, володіння фоновими механізмами мовної діяльності». Лінгвістична компетенція включає оволодіння мовною діяльністю іноземною мовою на функціональній основі і припускає «гнучкість мовної свідомості» (по Т. М. Дрідзе) студентів; це вміння оперувати мовними засобами для цілей спілкування, а також

дозволяє відрізнити правильні у мовному відношенні висловлювання від неправильних і формулювати правила мови.

Для того щоб оволодіти мовою в ході мовленнєвої діяльності, як вказує А. Л. Бердичевський, необхідне знання мови, оволодіння мовною діяльністю, системою іноземної мови, тобто лінгвістична компетенція є передумовою для комунікативної, оскільки мовна діяльність відбувається тільки завдяки тому, що комуніканти володіють системою мови.

І. Л. Бім включає в поняття лінгвістичної компетенції й соціолінгвістичні аспекти, визначаючи її як «володіння мовними засобами, процесом породження і розпізнавання тексту».

Є. В. Тихомирова у своєму дисертаційному дослідженні зазначає, що лінгвістична компетенція проявляється в правильному вживанні лінгвістичних форм іноземною мовою (фонологія, морфологія, лексика, синтаксис), і виділяє таке комунікативне вміння лінгвістичної компетенції: здатність будувати правильні, з точки зору норм мови, що вивчається, власні висловлювання і сприймати чужі.

Д. І. Ізаренков розуміє мовну компетенцію як «знання одиниць мови всіх рівнів (фонетичного, лексичного, словотвірного, морфологічного та синтаксичного). Важливо також знати правила оперування цими одиницями кожного рівня для побудови одиниць вищого рівня ієрархії аж до комунікативних синтаксичних одиниць. Інша сторона формування мовної компетенції пов'язана з формуванням здатності на основі мовного матеріалу і правил комбінування одиницями мови будувати необмежену кількість комунікативних одиниць певної семантики».

Відповідно до словника методичних термінів мовна компетенція припускає «володіння системою відомостей про мову, що досліджується, за її рівнями: фонетика, лексика, склад слова і словотвір, морфологія, синтаксис простого і складного речення, основи стилістики тексту. Студент володіє мовною компетенцією, якщо він має уявлення про систему досліджуваної мови і може користуватися цією системою на практиці».

В. В. Сафонова у своїй монографії включає в структуру мовної компетенції наступні компоненти: 1) мовні знання про: правила лексико-граматичного оформлення фраз в досліджуваних видах мовних творів (МТ); норми вимови для оформлення іншомовної

музики; інтонаційно-синтаксичних норм побудови досліджуваних фраз, дискурс; загальні та специфічні способи вираження універсальних категорій у рідній та іноземній мовах;

2) мовні навички: розпізнавання лексично і граматично прийнятних висловлювань іноземною мовою; декодування мовних понять і уявлень в МТ іноземною мовою; образно-схематичне подання мовної інформації про правила побудови та оформлення фраз і фразових поєднань іноземною мовою; фонетичне, лексико-граматичне, інтонаційно-синтаксичне оформлення висловлювань відповідно до літературних норм; 3) мовні здібності до лінгвістичного спостереження та узагальнення його результатів у вигляді правил (вербальних і образно-схематичних) і мовних алгоритмів.

Як своєрідний синтез змістовного наповнення терміна комунікативна компетенція сприймається визначення, що належить М. Р. Львову. У Словнику-довіднику з методики викладання російської мови він пише: Комунікативна компетенція – термін, що позначає знання мови (рідної та нерідної), його фонетики, лексики, граматики, стилістики, культури мови, володіння цими засобами мови та механізмами мовлення – говоріння, аудіювання, читання, письма – в межах соціальних, професійних, культурних потреб людини. Комунікативна компетенція – одна з найважливіших характеристик мовної особистості. Комунікативна компетенція набувається в результаті природної мовленнєвої діяльності і в результаті спеціального навчання. Представлені судження про зміст поняття комунікативна компетенція дозволяють зробити висновок: теоретичну складову комунікативної компетенції утворюють комунікативно-значущі знання про систему мови, про мовні поняття, про види мовленнєвої діяльності, про особливості функціонування одиниць мови в мовленні; практичну складову – мовні вміння в рецептивних (слухання і читання) та продуктивних (говоріння та письмо) видах мовленнєвої діяльності. Вищезгадане звучить особливо достовірно і переконливо на тлі висловлювання Г. О. Винокура: Мова взагалі є тільки тоді, коли вона вживається.

У психолого-педагогічній і методичній літературі активно використовуються терміни мовні (М. Т. Баранов), мовнорозумові (Н. А. Іпполітова, Т. А. Ладиженська, М. Р. Львів, Т. М. Пахнова, Л. П. Федоренко та ін), комунікативні вміння (А. Ю. Купалова, В. І.

Капінос та ін), проте обсяг термінів чітко не визначений. Зміст першого терміна, що спирається на розуміння мови як її функціонування в процесі спілкування, можна визначити так: мовні вміння – це здатність носія мови здійснювати мовленнєву діяльність. Визначення побудовано за моделлю: мовні умінні – це здатність студента здійснювати операції аналітичного характеру з одиницями мови; нормативні уміння – це здатність носія мови дотримуватися норм всіх його рівнів у процесі мовленнєвої діяльності, в тому числі правописі.

Аналізуючи інтерпретацію мовної компетенції зарубіжними і вітчизняними дослідниками, можна зробити наступні висновки: 1) мовна компетенція визнається базовим компонентом комунікативної компетенції, без мовної компетенції комунікативна компетенція не може бути сформована; 2) більшість учених розглядає мовну компетенцію як знання мовної системи мови, що вивчається на всіх рівнях (фонологічному, лексичному, граматичному) граматичних правил побудови речення; 3) деякі дослідники (І. Л. Бім, В. В. Сафонова, С. Муаран, Ян ван Ек та ін) включають в мовну компетенцію навички та вміння використовувати ці знань в мовній діяльності іноземною мовою.

Як показує аналіз розвитку змісту поняття «мовна компетенція» в сучасній теорії навчання іноземним мовам, даний термін позначає сукупність мовних знань, навичок і умінь, оволодіння якими дозволяє здійснювати іншомовну мовленнєву діяльність відповідно до мовних норм, що вивчаються в різних сферах діяльності, а також сприяє розвитку мовних здібностей студентів.

Підводячи підсумки вищесказаного, слід зазначити, що термін «мовна компетенція», що виник спочатку в лінгвістиці, проникає в теорію навчання іноземній мові, швидко розвивається, збагачуючи методичну науку новими поняттями, ключовими з яких є комунікативна компетенція і комунікативна компетентність. Формування останнього є основним призначенням дисципліни іноземна мова, оскільки випускники вузів повинні вміти здійснювати іншомовне спілкування з носіями мови, спілкуватися за допомогою нових інформаційних технологій, мати доступ до різноманіття світової культури і політичного життя .

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Bachman L. F. *Fundamental Considerations in Language Testing*. Oxford: Oxford University Press, 1990. – 408 p.
2. Hymes D. H. *Sociolinguistics*. Penguin Education, 1972. – 300с.
3. Moirand S. *Enseigner a communiquer en langue etrangere*. Paris, 1990. 188 p.
4. Van Ek J. A. *Objectives for foreign language learning*. Vol. 1: Scope. Strasbourg, Council of Europe Press, 1986. – 90 p.
5. Азимов Э. Г., Щукин А. Н. *Словарь методических терминов*. СПб.: Златоуст, 1999. – 472 с.
6. Бердичевский А. Л. *Оптимизация системы обучения иностранному языку в педагогическом вузе*. М.: Высш. школа, 1989. – 104 с.
7. Бим И. Л. *Немецкий язык. Базовый курс. Концепция, программа*. М.: Новая школа, 1995. – 60 с.
8. Дудина Е. Н. *Формирование коммуникативной компетенции при интенсивном обучении младших школьников иностранному языку* //Вестн. Том. гос. пед. ун-та. 2009. Вып. 2 (80). С. 80–85.
9. Изаренков Д. И. *Базисные составляющие коммуникативной компетенции и их формирование на продвинутом этапе обучения студентов-нефилологов* // РЯЗР, 1990. № 4. С. 54–57.
10. Колшанский Г. В. *Лингвокоммуникативные аспекты речевого общения* // ИЯШ. № 1. 1985. С. 10–14.
11. Михалкина И. В. *Коммуникативное и языковое содержание обучения профессиональному общению специалистов в области внешне-экономических связей: дис. канд. пед. наук*. М., 1994. – 180 с.
12. *Общеввропейские компетенции владения иностранным языком: изучение, обучение, оценка*. Департамент по языковой политике. Страсбург, 2001. Перевод под общ. ред. проф. К. М. Ирисхановой. М.: МГЛУ, 2005. – 248 с.
13. Оглуздина Т. П. *Развитие содержания понятия языковая компетенции в истории лингвистики и теории обучения*

иностранным языкам // Вестник ТГПУ. № 2, 2011. – С. 91– 94.

14. Сафонова В. В. Изучение языков международного общения в контексте диалога культур и цивилизаций. Воронеж: Истоки, 1996. – 238 с.

15. Слобин Д., Грин Дж. Психолингвистика. М.: Прогресс, 1976. – 350 с.

Совет по культурному сотрудничеству. Комитет по образованию. Страсбург, 1996. – 145с.

16. Современные языки: изучение, преподавание, оценка. «Общеввропейские компетенции владения иностранным языком». Проект 2.

17. Тихомирова Е. В. Контроль владения диалогической формой устного официального общения (франц. яз., неяз. вуз): дис. канд. пед.наук. М., 1995. – 178 с.

18. Хомский Н. Аспекты теории синтаксиса. М., 1972. – 228с.

Т. БОЛОТНАЯ

К ВОПРОСУ РАЗВИТИЯ СОДЕРЖАНИЯ ПОНЯТИЯ «ЯЗЫКОВАЯ КОМПЕТЕНЦИЯ» В ИСТОРИИ ЛИНГВИСТИКИ И ТЕОРИИ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ

В статье рассмотрено развитие содержания понятия «языковая компетенция» в истории лингвистики и теории и методики обучения иностранным языкам, дан обзор основных концепций зарубежных и отечественных ученых к трактовке данного термина, представлена структура языковой компетенции у разных авторов. На основе анализа основных подходов к данному понятию устанавливается определение языковой компетенции в методике обучения иностранному языку.

Ключевые слова: языковая (лингвистическая) компетенция, коммуникативная компетенция, языковые знания, навыки и умения, языковые способности, речевая деятельность, общение

T. BOLOTNA

DEVELOPMENT OF THE CONTENT OF NOTION «LINGUISTIC COMPETENCE» IN HISTORY OF LINGUISTICS AND TEACHING METHODS OF FOREIGN LANGUAGES

The article deals with the developing of the content of notion “linguistic competence” in the history of linguistics and teaching methods of foreign

languages, to overview the main concepts of foreign and native scholars to define this term, it gives a structure of linguistic competence of different authors. The analysis of main approaches to this notion lays the basis for defying the notion of “linguistic competence” in terms of modern teaching methods of foreign languages.

Key words: linguistic competence, communicative competence, linguistic knowledge, know-how and skills, linguistic abilities, language activity, communication.

УДК 811.134.2'42:821.134.2-1'06(82)

Олена БРАТЕЛЬ

ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ АРГЕНТИНСЬКОЇ ПОЕТИЧНОЇ КАРТИНИ СВІТУ

У статті розглядаються історико-культурні особливості аргентинської поетичної картини світу кінця XIX – першої половини XX ст. Пропонується виділення двох періодів розвитку аргентинського художньо-поетичного процесу: традиційного (кінець XIX – перша чверть XX ст.) та новітнього (друга чверть XX ст.). Окрема увага приділяється розгляду специфіки актуалізації в поезії концептів ПАМПА та МІСТО.

Ключові слова: аргентинська поетична картина світу, історико-культурні особливості, концепт ПАМПА, концепт МІСТО.

Вербалізований образ світу вибудовується у свідомості представників конкретного етносу, репрезентуючи культуру та змінюючись разом з її формами. Явища реальності, які сприймає людина, відбиваються в її картині світу та фіксуються в ній за допомогою причинно-наслідкових і просторових зв'язків, викликаних неповторним сприйняттям цих явищ, тому картина світу в уявленні представників кожної мови та культури є особливою [7, с. 108-140].

Актуальність статті зумовлена загальною спрямованістю сучасних українських мовознавчих досліджень на вивчення особливостей картин світу. Так, наприклад, специфіку французької мовної картини світу досліджували Т.М. Гейко, К.П. Єсіпович, О.О. Павлюк, М.П. Ющенко. Англійську мовну картину світу